

Politické myslenie Emila Boleslava Lukáča v medzivojnovom období

Samuel Trizuljak

Katedra historických vied

Fakulta humanitných štúdií Univerzity Karlovy v Praze

The Political Thought of Emil Boleslav Lukáč in the Interwar Period

Litikon, 2025, Vol. 10, No. 1, pp. 5-14

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-4344-7905>

The article explores the previously never systematically exposed interwar political thought of the poet Emil Boleslav Lukáč. As national and social questions rose to prominence in his poetry, Lukáč turned out a successful mediator on the increasingly divided Slovak literary scene of the 1930s. Simultaneously, Lukáč became the leading figure of Association of Lutheran Youth in Slovakia, convening and attending international Protestant conferences and introducing new pastoral approaches such as the social and evangelistic zeal of Young Men's Christian Association. Unusually for a Slovak Lutheran, Lukáč entered politics as parliamentarian for Czechoslovak National Socialist Party in 1936. While initially a stark opponent of Hlinka's Slovak People's Party, the events of Munich Agreement and Vienna Award made him continue his parliamentary career in the war-time Slovak Republic.

Keywords: Emil Boleslav Lukáč, political thought, Slovak literature, Lutheranism, Czechoslovak National Socialist Party, interwar period

Úvod

Emil Boleslav Lukáč je v širšom spoločenskom povedomí známy predovšetkým ako významná postava slovenskej poézie 20. storočia. Už od jeho vstupu na slovenskú kultúrno-spoločenskú scénu však poézia predstavovala len jednu z línií jeho činnosti. Od polovice dvadsiatych rokov patril ku kľúčovým organizátorom života slovenských evanjelikov ako predstaviteľ Zväzu evanjelickej mládeže. Od polovice tridsiatych rokov sa začal tiež angažovať politicky. V roku 1936 sa stal poslancom Národného zhromaždenia za Československú stranu národne socialistickú, v ktorej mene tvrdo vystupoval voči ľudákovi, hoci v októbri 1938 voviedol slovenskú pobočku národných socialistov do nečakanej aliancie s autonomistami podpisom tzv. Žilinskej dohody. Na prelome rokov 1938 až 1939 bol poslancom Snemu Slovenskej krajiny a v rokoch 1939 až 1945 poslancom Snemu Slovenskej republiky. V kultúrno-organizačnej oblasti je známa Lukáčova ústredná rola na Kongrese slovenských spisovateľov v roku 1936, takmer nespracovanú kapitolu jeho kultúrno-organizačnej činnosti však predstavuje desaťročná existencia ním založeného a vedeného kultúrneho časopisu *Tvorba* v rokoch 1940 až 1950.

Tento krátky výpočet jeho pôsobenia naznačuje, že E. B. Lukáča je potrebné vnímať nielen ako básnika, ale súčasne ako politicky angažovaného literáta s nezanedbateľným vplyvom na kultúrny a spoločenský život na Slovensku v prvej polovici 20. storočia. Lukáčovo pôsobenie v tomto období otvára naliehavé otázky, na ktoré historiografia doteraz podrobne neodpovedala. Ako sa z tvrdého kritika ľudáctva stal poslanec vojnového štátu? Akú rolu hral Lukáčov časopis v kultúrnom živote vojnového štátu? Ako sa časopisu podarilo prežiť pád vojnového štátu na jar 1945 a po istý čas dokonca aj nástup komunistického režimu vo februári 1948? Ucelenejší pohľad na E. B. Lukáča vrátane na odpovedí na tieto otázky v historiografii absen-tuje. Prakticky jediný pokus o mapovanie jeho pôsobenia predstavuje útlý zborník *Čo zostalo z básnika*, ponúkajúci však len čiastkové štúdie, navyše rôznorodej historiografickej kvality, niektoré skôr spomienkového charakteru (Petrík, 2000).

Jednu z perspektív, ktoré súčasná historiografia používa pre skúmanie politickej angažovanosti intelektuálov vrátane spisovateľov, predstavujú dejiny politického myslenia. Ako som vysvetlil nedávno v štúdiu o politickom myslení spisovateľa a angažovaného organizátora kultúrneho života Jozefa Cigera Hronského v medzivojnovom období, pod politickým myslením súčasná historiografia rozumie „diskurzy venované politickým problémom, ktoré na jednej strane nemajú čisto technicko-administratívny charakter a na druhej strane ani čisto teoretickú, ‚vedeckú‘ povahu.“ Pramenný materiál pre skúmanie politického myslenia tvoria manifesty, rozpravy, literárne diela a iné podobné texty z pera dobových autorov (Trizuljak, 2024, s. 6). Pôsobenie E. B. Lukáča ako básnika a kultúrneho organizátora na poli literatúry na jednej strane a ako organizátora cirkevného života na pôde evanjelickej cirkvi na druhej strane – a napokon aj ako poslanca na parlamentnej pôde – predstavuje pre skúmanie politického myslenia ideálny terén.

Otázkam spojeným s Lukáčovým miestom v slovenskej kultúre v prvej polovici 20. storočia sa podrobnejšie venujem v pripravovanej dizertačnej práci, v ktorej vysvetľujem, že platforma časopisu *Tvorba* sa pre neho stala nástrojom na rozvinutie vlastnej koncepcie rozvoja slovenskej kultúry. Lukáčova koncepcia predstavovala konkurenčnú alternatívu napríklad k programu presadzovanému J. C. Hronským ako správcom Matice slovenskej v rokoch 1940 až 1945, resp. k programu presadzovanom skupinou modernizačne orientovaných katolíckych kňazov pod vedením Ladislava Hanusa na pôde časopisov *Kultúra*, *Obroda* a *Verbum*. Počas celého obdobia vojnového štátu patrili E. B. Lukáč medzi jeho podporovateľov, hoci medzi nimi sa radil medzi tých najkritickejších – podporoval myšlienku štátnej samostatnosti podobne ako J. C. Hronský či L. Hanus, zároveň však svoje postavenie poslanca snemu a redaktora *Tvorby* používal ako platformu pre nepriamu kritiku ľudáckeho režimu v neporovnateľne väčšej miere než konkurenčné skupiny okolo J. C. Hronského a L. Hanusa (Trizuljak, 2025).

Táto štúdia si kladie obmedzenejší cieľ: sledovať korene rodiacej sa Lukáčovej kultúrno-spoľo-čenskej koncepcie v medzivojnovom období. Lukáčov program, naplno rozvinutý neskôr v *Tvorbe*, označujem v dizertačnej práci ako *nadkonfesijný kultúrny reformizmus*. Pod pojmom kultúrny reformizmus mám v skratke na mysli to, že podľa E. B. Lukáča si obrodenie slovenskej i európskej spoločnosti vyžadovalo tlmočenie kresťanských ideálov novými umeleckými formami a pastoračnými prostriedkami. Pojmom nadkonfesijnosti upriamujem pozornosť na Lukáčovu vieru, že obrodenie slovenskej i európskej spoločnosti je možné len na báze prehĺbenia spolupráce medzi rôznymi konfesiami, ba dokonca náboženstvami a svetonázormi. Výstižný manifest tejto koncepcie v ucelenej verzii predstavuje napríklad článok *Pozdrav Fedorovi Ruppeldtovi*, v ktorom E. B. Lukáč F. Ruppeldta – skladateľa, kultúrneho historika, prekladateľa, politika, publicistu,

pioniera „panchristianistickej“ spolupráce medzi cirkvami v Československu a v Európe, evanjelického farára a v tej chvíli nového biskupa západného dištriktu – označil za osobu najlepšie vystihujúcu ducha časopisu *Tvorba* (Lukáč, 1947, s. 50 – 52).

Ako sa E. B. Lukáč prepracovával k jednotlivým aspektom tejto koncepcie v medzivojnovom období, je potrebné sledovať naprieč všetkými oblasťami jeho pôsobenia. Prvou bola Lukáčova poézia, v ktorej od začiatku tridsiatych rokov začínala čoraz ostrejšie rezonovať národná a sociálna otázka. E. B. Lukáč ako charismatický solitér prehlboval vzťahy s ľavicovo-orientovanou slovenskou umeleckou societou, nespretrhával však vzťahy ani s konkurenčným konzervatívnym slovenským kultúrnym centrom v Turčianskom Sv. Martine. Druhou bolo jeho priekopníctvo na poli slovenskej evanjelickej mládeže, v ktorej masovej organizácii a snahách o prehlbovanie duchovného života zohrával E. B. Lukáč kľúčovú rolu. Treťou bola jeho politická činnosť za Československú stranu národne socialistickú. Zlom v tomto ohľade predstavujú udalosti Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže. Po nich sa z kritika ľudáckej politiky dočasne stal jej autentický spolupracovník a poslanec snemu vojnového štátu; po nich sa prostredníctvom časopisu *Tvorba* začala tiež najvýznamnejšia kapitola Lukáčovho kultúrno-spoločenského pôsobenia.

Charismatický solitér a mediátor v slovenskej literatúre

V kontraste s J. C. Hronským, ktorý sa popri svojom prozaickom talente opieral o inštitucionálne zázemie Matice slovenskej, resp. s L. Hanusom, ktorého ovplyvnilo *genius loci* Spišskej Kapituly, sa E. B. Lukáč na slovenskej kultúrnej scéne presadil začiatkom dvadsiatych rokov 20. storočia ako charismatický solitér. Súviselo to predovšetkým s povahou hlavnej línie jeho kultúrnej činnosti, ktorou bola od začiatku poézia – vlastná, neskôr aj prekladaná. Zbierkami *Spoveď* (1922), *Dunaj a Seina* (1925), *Hymny k sláve Hosudarovej* (1926) a *O láske neláskavej* (1928) si postupne vydobyl svoje špecifické miesto v rozmachu slovenskej literatúry medzivojnového obdobia spracovaním duchovných, náboženských a intímnych motívov, resp. tematizovaním kontrastu domoviny a sveta prostredníctvom moderných básnických postupov (Habaj, 2015, s. 105 – 136). Básnik, narodený v roku 1900, vyrástol bez otca ako dieťa slobodnej matky v chudobnom banskom prostredí medzi Hodrušou a Banskou Štiavnicou, čo sa premietlo do špecifického melancholického výrazu jeho tvorby. Od dvadsiatych rokov sa sebaštylizoval pod pseudonymom Boleslav a v slovenskej literárnej historiografii sa vžilo označovanie jeho osobitného básnického výrazu ako „dolorizmus“ (s. 108). Lukáčove básnické bolestinstvo bolo literárnymi kritikmi a historikmi najčastejšie porovnávané s charakteristickým optimizmom jeho básnického spolupútnika, redaktora časopisu *Elán* a „vitalistu“ Jána Smreka. Ako napísal nestor medzivojnovkej literárnej kritiky Štefan Krčméry: „Utekaj – volá Smrek. Neujdeš – odpovedá Lukáč...“ (cit. podľa Tomčík, 2000, s. 85).

V prekladoch sa E. B. Lukáč zameriaval predovšetkým na francúzsku a maďarskú poéziu. Debutoval prekladom diela *Cesta krížová* z pera francúzskeho katolíckeho básnika a dramatika Paula Claudela, ktorého dielu sa venoval po zvyšok života (Claudel, 1928; Lukáč, 1968). Slovenskému publiku z maďarskej literatúry predstavil dielo básnika spojeného s prestížnou revue *Nyugat* Endreho Adyho. Na Slovensku bol nie jediným, ale určite najusilovnejším Adyho prekladateľom (Tomiš, 2000, s. 65). V roku 1931 snahy o propagáciu Adyho v slovenskej literatúre vyvolali na stránkach revue *LUK* vlnu kritiky. Lukáč obsérne reagoval rozsiahlym článkom v zborníku vydanom na počesť slovenského evanjelického kňaza a politika Pavla Bujnáka, slovenského

evanjelického kaplána v Budapešti v rokoch vrcholiacej maďarizácie 1906 – 1909 (Lukáč, 1933, s. 72 – 85). Lukáčova propagácia Adyho pokračovala dizertačnou prácou na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave *Ady a dekadencia* a reprezentatívnym výberom z Adyho poézie *V mladých srdciach* (Ady, 1941; Letz, 2010, s. 268). O „nadkonfesijnej“ šírke Lukáčových prekladateľských záujmov a básnických inšpirácií svedčil exotický preklad básni perzského učenca z 11. storočia Omara Chajjáma *Múdrosť vína* (Chajjám, 1931).

Zlomom v Lukáčovej básnickej tvorbe sa stali zbierky z prelomu dvadsiatych a tridsiatych rokov *Spev vlkov* (1929a), *Križovatky* (1929b) a *Elixír* (1934a). Kým skoršie zbierky sprevádzali primárne umelecké ambície, Lukáčovu tvorbu v tomto období začala charakterizovať intenzívnejšia spoločenská angažovanosť jednak v národnej, jednak v sociálnej otázke. Zbierku *Spev vlkov* začína autor kritickým vystúpením proti anglickému mediálnemu magnátovi, obdivovateľovi nacistického Nemecka a podporovateľovi maďarského revizionizmu lordovi Rothemerovi: „Späť, vravím vám! Sme vlci ostrých zubov – čo jasným okom hľadia do slnečna. – Sme možno malé body z vašich dialok – ale sme na zemi“ (Lukáč, 1965a, s. 180; pôv. Lukáč, 1929a, s. 9). V roku 1931 spoločne s ľavicovo orientovanými básnikmi E. B. Lukáč verejne vystúpil v *Manifeste slovenských spisovateľov* proti československej vláde, keď štátna polícia strelbou potlačila štrajky v juhoslovenskej obci Košúty, čo viedlo k smrti dvoch a zraneniu desiatky robotníkov – košúťovské udalosti obšírne na svojich stránkach mapoval časopis DAV. Košúťovskú tragédiu E. B. Lukáč zhmotnil aj v niekoľkých básňach zbierky *Elixír*, napr. *Dozvuky po K.* (Lukáč, 1934a, s. 42).

Hoci sa od začiatku tridsiatych rokov E. B. Lukáč prejavil aj spoločensko-politickou angažovanosťou, jeho pôsobenie malo stále prevažne solitérsky charakter, a to aj napriek pokračujúcej redakčnej činnosti na pôde literárnych periodík ako LUK, Mladé Slovensko či Slovenské smery umelecké a kritické. V spore o pravopis na pôde Matice slovenskej v máji 1932 E. B. Lukáč medzi signatármi nefiguroval (porov. Petranská Rolková, 2019, s. 110 – 111). Do rastúcich sporov o oslobodenie umenia od tradičných národno-buditeľských úloh medzi martinským kultúrnym centrom, ku ktorému mal teoreticky bližšie cez svoj luteranizmus, a bratislavsko-prážskou slovenskou umeleckou societou, v prostredí ktorej trávil väčšinu svojho času a ku ktorej ako ľavičiar inklinoval, sa počas druhej polovice tridsiatych rokov nezapájal – a aj po rokoch neváhal pozitívne spomínať na krátky, ale formatívny čas, ktorý v Turčianskom Sv. Martine začiatkom dvadsiatych rokov strávil pred usadením sa v Bratislave (Lukáč, 1965b, s. 384).

Skôr než pestovateľom vlastnej koncepcie rozvoja slovenskej kultúry bol E. B. Lukáč v radoch slovenskej inteligencie celé dvadsať a tridsať rokov charizmatickým a samostatným básnickým zjavom. Absencia príslušnosti k niektorej z programových literárnych skupín ho naopak ideálnym spôsobom kvalifikovala na administratívnu, „nestrannickú“ činnosť na pôde bratislavského Spolku slovenských spisovateľov. V spolku fungujúcom od roku 1923 pôsobil v roli tajomníka v rokoch 1929 až 1938. Legendárny Kongres slovenských spisovateľov, ktorý sa konal v Trenčianskych Tepliciach na prelome mája a júna 1936, z pozície tajomníka organizoval. Podieľal sa tiež na koncipovaní *Spoločného prejavu slovenských spisovateľov*, ktorý kongres prijal (Chmel, 1986, s. 111 – 112, 186). Zjednocujúcu úlohu, ktorú v prípravách a realizácii kongresu zohral, dobre ilustruje úryvok zo záveru oficiálnej pozvánky, pod ktorou bol v mene bratislavského spolku podpísaný ako tajomník práve E. B. Lukáč: „Spolok slovenských spisovateľov podnikol veľkú vec, prišiel s iniciatívou, ktorá sama o sebe je činom. Nie je to čin samozvaný, predchádzalo mu obšírne predebatovanie vo vlastnom členstve a dotazy na najvyšších kultúrnych inštitúciách. Myšlienka

kongresu, jej potreba a realizácia, uznanie príčin a dôležitosti ich objasňovania a, kde sa dá, i spoločného riešenia, *schálená bola i Maticou slovenskou*“ (Lukáč, 1936a; kurzíva pôvodná).

Vedúca osobnosť slovenskej evanjelickej mládeže

Medzivojnové obdobie E. B. Lukáč strávil aj v službách Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku ako kňaz a učiteľ, no najmä ako ústredná postava evanjelického mládežníckeho hnutia. Po stredoškolských štúdiách na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici (1910 – 1918) študoval evanjelické bohoslovie postupne v Bratislave (1918 – 1922), v Paríži (1922 – 1924) a v Lipsku (1928), popri tom v Bratislave začal tiež od roku 1918 štúdium na filozofickej fakulte, ktoré zavŕšil doktorátom v roku 1934. Ako novoordinovaný kňaz pôsobil v roli kaplána len krátko, hoci na prestížnych evanjelických farách v Modre, Martine a Brezne (1922 – 1924). V roku 1924 sa usadil v Bratislave, kde pôsobil ako učiteľ (najprv na Hudobnej a výtvarnej akadémii a neskôr na reformovanom dievčenskom gymnáziu), no predovšetkým ako tajomník odboru mládeže pri oficiálnom vedení evanjelickej cirkvi na Slovensku a predseda Zväzu evanjelickej mládeže. Po novinárskych stážach v martinských a tradične evanjelických Národných novinách počas rokov 1918 – 1920 z titulu organizátora života evanjelickej mládeže na Slovensku pôsobil počas medzivojnového obdobia v periodikách ako Almanach evanjelickej cirkvi, Evanjelická mládež, Cirkevné listy či Nový rod (Gráfová, 1990, s. 9).

Na rozdiel od ďalších výrazných evanjelických kňazských postáv svojej generácie ako Fedor Ruppeldt, Samuel Osuský či Ján Vladimír Hruboň, ktorí študovali protestantskú teológiu v zahraničí na miestach ako Edinburgh, Lipsko, Paríž a Praha, E. B. Lukáč si zo zahraničných štúdií doniesol skôr literárne než teologické inšpirácie. Za celkom inovatívnu však možno považovať Lukáčovu snahu masovo organizovať evanjelickú mládež, čo predstavovalo slovenský evanjelický príspevok k palete dobových mládežníckych hnutí. Mládežnícke hnutia v medzivojnovom období predstavovali v Československu významný fenomén, štruktúrovaný na rôznych spoločenských úrovniach: československý Sokol pôsobil na úrovni štátnej, ľudácky Orol na stránickej, Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, ako aj Lukáčov Zväz evanjelickej mládeže na úrovni konfesionalnej. Mládežnícke hnutia v medzivojnovom období bývali často miestom priekopníckej, reformne orientovanej duchovnej a intelektuálnej práce, legendárnymi sa v tomto ohľade stali napríklad Jaroslav Foglar so svojou víziou pre český skauting (Hošek, 2017) alebo Romano Guardini so svojimi liturgickými inováciami na každoročných stretnutiach nemeckej katolíckej mládeže na bavorskom hrade Rothenfels (Putna, 2017, s. 44 – 47).

Spoluprácou s organizáciami ako americké protestantské združenie Young Men's Christian Association (YMCA), ktoré v Československu pôsobilo na pozvanie prezidenta Tomáša Garrigua Masaryka od roku 1921 (s. 236), malo Lukáčove pôsobenie v prostredí evanjelickej mládeže taktiež priekopnícky charakter. Evanjelizačný a sociálny étos vlastný americkému združeniu YMCA a jeho úspechy na Slovensku dával za vzor slovenskej evanjelickej mládeži napríklad v správe o účasti na medzinárodnom kongrese protestantskej mládeže vo Fínsku *Za polárnou hviezdou* – „Mohli by sme poukázať na celý rad budov, domov YMCA v republike a menovite i na Slovensku (Bratislava, B. Bystrica, Lučenec), kde tisíce ľudí, najmä mladých pociťuje požehnanie ovzdušia kresťanského domova. Čistá klubovňa, v ktorej sa nefajčí, zdravá, záživná reštaurácia a kafeteria, v ktorej sa nepodávajú opojné nápoje, byty a nocľahy čisté a lacné...“ (Lukáč, 1929c, s. 14) – a tiež v brožúrke *Sdruženecký rok*, v ktorej E. B. Lukáč ponúkol rámcový ročný program pre miestne pobočky združenia (Lukáč, 1933b). V lete 1934 patrili

k hlavným usporiadateľom zjazdu evanjelickej mládeže slovanských národov v Turčianskom Sv. Martine (Lukáč, 1934b).

Lukáčove aktivity na tomto poli najlepšie ilustruje ním zostavený zborník *Kristus život náš*, vydaný pri desiatom výročí pôsobenia Zväzu evanjelickej mládeže, ktorému dominuje Lukáčova sedemdesiatstranová štúdia mapujúca zmysel a rozsah dovtedajších aktivít zväzu (Lukáč, 1931), a tiež Lukáčom zostavená stostranová príručka *Mladý evanjelik a jeho práca v sdružení*. V štúdií *O sociálnej práci sdružení*, ktorá tvorila súčasť príručky, sa naplno prejavilo jeho ľavičiarstvo: „... jednou z najsamprvších a základných sociálnych úloh sdružení je utvoriť vo svojom sdruženeckom strede, v živote, činnosti na schôdzkach, ovzdušie sociálnej rovnosti, atmosféru *beztriednosti*“ (Lukáč, 1935, s. 63; kurzíva pôvodná). E. B. Lukáč sa intenzívnou organizačnou činnosťou snažil prispieť k upevneniu a posilneniu evanjelickej cirkvi, čoho zaujímavý príkladom na hrane literárneho a cirkevného pôsobenia bol aj jeho monografický príspevok v literárnej histórii: dvojzväzkový a dokopy takmer päťstostranový výber z poézie slovenských evanjelických autorov *K výšinám*, ktorý mapoval literárny vývoj od štúrovskej až po jeho vlastnú generáciu (Lukáč, 1936b).

Od kritika autonomizmu po poslanca vojnového štátu

Posledným významným aspektom Lukáčovho medzivojnového pôsobenia sa od polovice tridsiatych rokov stala jeho politická činnosť v členských štruktúrach Československej strany národne socialistickej na Slovensku. Nie je jasné, kedy sa za národných socialistov začal angažovať. Najneskôr pred parlamentnými voľbami v roku 1935 však už predstavoval jednu z výrazných postáv mladšej generácie strany na Slovensku, sústredenej v bratislavskej župe. V kontexte nespokojnosti mladej generácie národných socialistov s vedúcou, zakladateľskou osobnosťou strany na Slovensku, Igorom Hrušovským, sa E. B. Lukáč stal poslancom po Hrušovského rezignácii na poslanecký mandát v roku 1936 (Marek, 2023, s. 163). V neskoršej autobiografickej eseji vysvetľoval, že k rozhodnutiu angažovať sa politicky ho priviedla jeho silnejúca socialistická politická orientácia po košútovskej tragédii v roku 1931 (Lukáč, 1969). Zoči voči výčitkám o účasti na „komunistickom hnutí“ hájil svoje postoje dokonca aj na vnútro-cirkevnej úrovni, a to listom adresovanom na biskupský úrad západoslovenského dištriktu, v ktorom argumentoval aj s odvolaním sa dobové katolíckej sociálne encykliky: „Nikdy som nezapieral, že nezaujímam sa o menovite osud takzvaných nižších vrstiev... Naša dnešná spoločnosť na tieto veci zabúda a žiaľ, zabúda na ne i naša cirkev. Kde máme i my aspoň svoje ‚Rerum novarum‘, alebo aspoň úsilie o podobné riešenie, alebo prinajmenej hľadisko?“ (Lukáč, 1965b, s. 392).

Národní socialisti boli teda vzhľadom na Lukáčovu ideovú trajektóriu pochopiteľnou, ale v každom prípade pre celoslovensky známeho evanjelickým kňaza, akým už v roku 1935 bol, netradičnou voľbou. Prvorepublikoví politici vychádzajúci zo slovenského evanjelického milieu zakotvili najčastejšie v Slovenskej národnej strane (Martin Rázus) a u agrárnikov (Milan Hodža, Fedor Ruppeldt). Národným socialistom sa na Slovensku politicky veľmi nedarilo, vo voľbách v roku 1935 získali len 3,2 percenta hlasov v porovnaní s 9,2 percentami celorepublikovo (Český štatistický úrad, 2006). Hlavné príčiny neúspechov na Slovensku boli ideové: národní socialisti podporovali nepopulárnu ideológiu čechoslovakizmu a dominantné katolícke náboženstvo otvorene prehlasovali za tmárstvo. K atraktívnemu ľavicovému hospodárskemu programu sa v slovenskom prostredí hlásili viaceré konkurenčné politické sily a národní socialisti v tejto súťaži nedokázali obstáť. Súvisiacimi príčinami boli obmedzené úsilie

budovať stranícku štruktúru na Slovensku, nedostatok financií a slabé líderské schopnosti Igora Hrušovského (Marek, 2023, s. 165 – 166).

Voľba tejto strany vzhľadom na Lukáčove solitérstvo napokon nebola až tak prekvapivá. Ako súčasť bratislavsko-prážskej umeleckej society bol socializovaný v kruhoch čoraz ostrejšie vyhráňujúcich sa voči martinskému kultúrnemu centru. To bolo tradične späté so Slovenskou národnou stranou a od začiatku tridsiatych rokov sa politicky zblížovalo s ľudákmi. Agrárici nominovali viacerých predsedov československých vlád na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov vrátane doby košútovskej tragédie, keď bol premiérom František Udržal. Pravdepodobným dôvodom Lukáčovej voľby teda bola na jednej strane jeho ľavičarska, ku kapitalizmu kritická politická orientácia prejavená; na druhej strane to bol fakt, že ako významný predstaviteľ slovenskej literatúry mohol dať priechod svojmu rastúcemu kultúrnemu nacionalizmu na pôde bratislavskej župnej organizácie tejto strany, ktorá sa začínala profilovať slovensko-nacionalisticky. V tom čase to bolo už možné: politická atmosféra v republike počas roku 1935 a výsledky volieb otupili ostrie ideológie čechoslovakizmu do tej miery, že Lukáčov stranícky kolega Eduard Beneš sa v decembri 1935 stal prezidentom napríklad aj vďaka hlasom slovenských ľudákov.

Boli to však predovšetkým silnejšie vonkajšie tlaky, pod vplyvom ktorých tvrdošíjný čechoslovakizmus prestával byť témou. Líder národných socialistov na Slovensku I. Hrušovský v jednom zo svojich posledných parlamentných prejavov 6. októbra 1936 varoval pred Hitlerovým pamfletom *Mein Kampf* ako „evangelijumom Nemecka“ (Hrušovský, 1936). Podobne E. B. Lukáč venoval svoj prvý prejav na pôde parlamentu (3. decembra 1936) stúpajúcemu zahraničnému tlaku v prospech maďarského revizionizmu, ktorý v osobe britského lorda Rothemera veršami kritizoval už dávno. „V týchto dňoch bude v Bratislave manifestačný prejav mladej generácie slovenskej proti revizionizmu,“ rečnil E. B. Lukáč. Od manifestácie očakával jednoznačné potvrdenie toho, že „Slovensko všestranne môže sa rozvíjať len v slobodnej a demokratickej Československej republike, jedine rešpektujúcej jeho národný život a sociálne práva“ (Lukáč, 1936c).

Od podpory „národného života“ a „sociálnych práv“ ako slovenských politických požiadaviek však bolo k spoločnému politickému postupu s ľudákmi stále ďaleko. V decembri 1937 v kontexte diskusií o vládnom návrhu rozpočtu, ktorý ľudáci odmietli podporiť, E. B. Lukáč ostro vystúpil v pléne proti Karolovi Sidorovi v mene všetkých slovenských koalíčných poslancov. „Pred 20. výročím Československej republiky, keď len slepý nevidí ohromný vzrast a rozvoj slovenského národného života, zveličuje posl. Sidor i najmenšie stiene do obludného merítka... Tvári v tvár stáleho vonkajšieho nebezpečenstva – a kto by bol tak naivný, kto by ho nevidel, alebo absolútne popieral práve vtedy, keď sa stupňuje – nezachránia nás teoretické hádky o jednom či dvoch národoch, ale súbežná, železná, jednocieľna vôľa brániť všetkých a všetko. Slovenská sloboda je v československej samostatnosti, hovoríeva pán predseda vlády. A my dodávame, že len a jedine v československej samostatnosti. Bez tejto jej niet a nikdy a nikde by jej nebolo“ (Lukáč 1937).

Ešte v auguste 1938 na zasadnutí slovenskej straníckej pobočky v Košiciach E. B. Lukáč deklaroval podporu spoločnému štátu. Všetko však 30. septembra 1938 zmenila Mníchovská dohoda. Tá posilnila politickú pozíciu ľudákov. Tí 6. októbra iniciovali podpísanie Žilinskej dohody medzi všetkými slovenskými politickými stranami okrem komunistov a sociálnych demokratov, ktorá po ratifikovaní Národným zhromaždením 22. novembra postulovala vznik autonómnej Slovenskej krajiny. Za národných socialistov bol signatárom práve E. B. Lukáč, ktorý sa vzápätí stal aj členom zúčnenej národno-frontovej strany a poslancom autonómneho snemu. Lukáčov obrat – privedenie

slovenských národných socialistov do politickej aliancie pod taktovkou Ľudákov – jeho českých stranických kolegov zaskočil (Marek, 2023, s. 164). E. B. Lukáč v neskoršej autobiografickej spomienke tvrdil, že na prelome rokov 1938 a 1939 postupoval so súhlasom pražského stranického ústredia v záujme brzdenia separatistických tendencií a o svojom postupe v mene slovenskej pobočky národno-socialistickej strany informoval priebežne na stránkach bratislavského vydania periodika A-Zet a pražského Českého slova (Lukáč, 1969). Z jeho vtedajších snemových rečí sa však zdá, že práve v tomto období skutočne považoval zjednotenie slovenských politických síl za nevyhnutné. „Na tomto postupe nemáme nič čo ľutovať,“ povedal E. B. Lukáč na pôde autonómneho snemu vo februári 1939, a „ak by bolo treba,“ pokračoval, „zopakovali by sme ho znova, tak bol jedine možný a potrebný v daných situáciách. Ba naopak, ak možno niečo ľutovať, je iba to, že toto národné zomknutie nebolo skôr, dávno urobené za okolností pokojnejších...“ V tomto prejave k programovému vyhláseniu vlády Slovenskej krajiny oceňoval tri programové oblasti – sociálnu politiku zameranú na podporu najslabších a chudobnejších vrstiev slovenského národa, kultúrnu politiku zameranú na rozvoj národných kultúrnych inštitúcií a napokon ambíciu podporovať banský priemysel na strednom Slovensku – predtým než na záver vyslovil k expozé predsedu autonómnej vlády Jozefa Tisu „svoje kladné stanovisko dôvery a spolupráce“ (Lukáč, 1939a).

Lukáčovým sebe vlastným politicko-poetickým prejavom starosti o osud národa a nového presvedčenia o potrebe spolupráce naprieč rôznymi politickými a kultúrnymi frakciami slovenskej spoločnosti napokon boli aj jeho básnické zbierky z toho obdobia: vlastná zbierka *Moloch* (1938) a zborník dobovej slovenskej poézie *Pred ohnivým drakom* (1939), v ktorom figuroval ako zostavovateľ. Zborník, vydaný na jeseň 1939 krátko po vzniku slovenského štátu, v ktorého sneme E. B. Lukáč ďalej pôsobil ako poslanec, výpovedne ilustroval Lukáčove nové vnímanie spoločenskej situácie. Slovenský národ sa podľa jeho slov ocitol v uplynulých dvoch rokoch na križovatke dejín, v ohrození vlastnej existencie. „Je to ozaj až dielom Prozreteľnosti, že sa tak nestalo, a že môže žiť svojim samostatným štátnym životom,“ písal v doslove (s. 120). Slovenský národ a o to viac slovenskí básnici sledovali podľa E. B. Lukáča udalosti rokov 1938 a 1939 s napätím. Ambíciou jeho výberu bolo ponúknuť práve prierez básnickej reflexie, ktorú toto napätie podnietilo. „Kto prežil nemilosrdne jagavé slnečné dni, až hýrivé krásou a pritom strašným protikladom blížiaceho sa konfliktu... ten pochopí ich svätý hnev po Viedni, po Šuranoch, po Spišskej Novej Vsi, po Černíku,“ písal s odkazom na dôsledky Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže (s. 121). Za pozornosť stojí, že zborník obsiahol široké spektrum básnikov od katolíckych modernistov (Rudolf Dilong, Pavol Gašparovič Hlbina a Ján Haranta) až po davistu Fraňa Kráľa či nadrealistu Štefana Žáryho. Lukáčova schopnosť dať dokopy taký „široký“ výber predznamenávala jeho rastúci vplyv v kultúrno-spoločenskom živote, ktorý mal čoskoro uplatniť prostredníctvom razenia vlastnej nadkonfesijnej kultúrno-reformnej koncepcie rozvoja slovenskej kultúry na stránkach časopisu Tvorba.

LITERATÚRA

Pramene

- ADY, Endre. 1941. *V mladých srdciach*. Bratislava: Elán, 1941.
 CLAUDEL, Paul. 1928. *Cesta krížová*. Praha: L. Kucníř, 1928.
 HRUŠOVSKÝ, Igor. 1936. Prepis zo schôdze č. 52, 10. júna 1936. Národné zhromaždenie. Spoločná československá digitálna parlamentná knižnica. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=44964>.

- CHAJJÁM, Omar. 1931. *Múdrosť vína: Rubáiját*. Bratislava: Slovenská grafia, 1931.
- DAV, 1931, roč. 4, č. 5-6 a 7.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1922. *Spoved'*. Turčiansky Sv. Martin: Tatran, 1922.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1925. *Dunaj a Seina*. Banská Štiavnica: Kníhtlačiareň a vydavateľstvo vdovy a syna Augusta Joergesa, 1925.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1926. *Hymny k sláve hosudarovej*. Bratislava: Slovenská Umelecká Beseda, 1926.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1928. *O láske neláskavej*. Praha: L. Mazáč, 1928.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1929a. *Spev vlkov a iné básne 1926-1927*. Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1929.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1929b. *Križovatky*. Praha: L. Mazáč, 1929.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1929c. *Za polárnou hviezdou: Svetová konferencia sdružení kresťanských mladých mužov vo Fínsku*. Myjava: Daniel Pažický, 1929.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1931. *Kristus život náš: jubilejný zborník sväzu ev. mládeže na Slovensku 1921-1931*. Myjava: Sväz evanjelickej mládeže na Slovensku, 1931.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1933a. Ady a dekadencia. In: GÖLLNEROVÁ-GWERKOVÁ, Alžbeta (ed.). *Pavlovi Bujnákovci ctítelia, priatelia, žiaci*. Bratislava: Academia, 1933, s. 72 – 85.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1933b. *Sdruženecký rok*. Myjava: Daniel Pažický, 1933.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1934a. *Elixír*. Praha: L. Mazáč, 1934.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1934b. *I. Sjazd evanjelickej mládeže slovenskej: 7 – 8. júla 1934 v Turč. Sv. Martine*. Myjava: Daniel Pažický, 1934.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1935. *Mladý evanjelik a jeho práca v sdružení*. Myjava: Sväz evanjelickej mládeže na Slovensku, 1935.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1936a. *Prečo svolávame kongres slovenských spisovateľov?* Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 1936.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1936b. *K výšinám. I., II.* Liptovský Svätý Mikuláš: Transcius, 1936.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1936c. Prepis zo schôdze č. 70, 3. decembra 1936. Národné zhromaždenie. Spoločná československá digitálna parlamentná knižnica. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=45185>.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1937. Prepis zo schôdze č. 119, 2. decembra 1937. Národné zhromaždenie. Spoločná československá digitálna parlamentná knižnica. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=45642>.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1938. *Moloch*. Praha: L. Mazáč, 1938.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1939a. Prepis zo schôdze č. 2, 21. – 23. februára 1939. Snem Slovenskej krajiny. Spoločná československá digitálna parlamentná knižnica. Dostupné online: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=178717>.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1939b. *Pred ohnivým drakom*. Bratislava: Miestny odbor Matice slovenskej, 1939.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1947. Pozdrav Fedorovi Ruppeldtovi. *Tvorba*, 1947, roč. 6, č. 4 – 5, s. 50 – 52.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1965a. *Hudba domova*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1965.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1965b. Priekopnícke roky a davisti. In: *Dav. Spomienky a štúdie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965, s. 383 – 399.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1968. Paul Claudel a Slovensko. Prednáška, ktorá odznela na konferencii v Loches (článok). Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, sign. 126 AG 21.
- LUKÁČ, Emil Boleslav. 1969. Československá tragédia: Svedectvo o udalostiach, ktoré viedli k tragickým koncom ČSR pred 30 rokmi (článok). Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, sign. 126 AI 9.

Sekundárna literatúra

- Český statistický úrad, 2006. Volby do Národního shromáždění – 1920 až 1935. Tab. 2. 17. Získané hlasy podle území a politických stran Volby v r. 1935. Vydané 31. 3. 2006. Dostupné online: <https://csu.gov.cz/docs/107508/6bfb46bb-53df-c16f-175d-956b97a4247f/4219rr217.pdf?version=1.0>

- HABAJ, Michal. 2016. *Básnik v čase. Smrek, Lukáč, Novomeský, Poničan*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2016. ISBN 978-8-8119-098-8.
- GRÁFOVÁ, Jarmila. 1990. *Emil Boleslav Lukáč (1. 11. 1900 – 14. 9. 1979)*. Martin: Matica slovenská 1990. ISBN 80-7090-075-X.
- HOŠEK, Pavel. 2017. *Evangelium podle Jaroslava Foglara*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2017. ISBN 978-80-7325-549-7.
- CHMEL, Rudolf. 1986. *Kongres slovenských spisovateľov 1936*. Bratislava: Tatran, 1986.
- LETZ, Ján. 2010. *Slovenská kresťanská filozofia 20. storočia a jej perspektívy*. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2010. ISBN 978-83-7490-358-5.
- MAREK, Pavel. 2023. K slovenským národně-emancipačným snahám na pôde Československé strany národně socialistické. *Historica: revue pro historii a příbuzné vědy*, 2023, roč. 14, č. 2, s. 149 – 169. ISSN 1803-7550.
- PETRANSKÁ ROLKOVÁ, Natália. 2019. *Matica slovenská a národná otázka v prvej Československej republike*. Martin: Matica slovenská, 2019. ISBN 978-80-8128-234-8.
- PETRÍK, Vladimír (ed.). 2000. *Čo zostalo z básnika?*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2000. ISBN 80-88878-67-5.
- PUTNA, Martin C. 2017. *Česká katolícká literatúra 1918 – 1948*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2017.
- TOMČÍK, Miloš. 2000. *Básnický prieskum 20. Storočia. Na 70. narodeniny Emila Boleslava Lukáča*. In: PETRÍK, Vladimír (ed.). *Čo zostalo z básnika?*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2000, s. 83 – 92. ISBN 80-88878-67-5.
- TOMIŠ, Karol. 2000. *Emil Boleslav Lukáč a maďarská kultúra*. In: PETRÍK, Vladimír (ed.). *Čo zostalo z básnika?* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2000, s. 64 – 68. ISBN 80-88878-67-5.
- TRIZULJAK, Samuel. 2024. *Politické myslenie Jozefa Cígera Hronského v medzivojnovom období*. *Litikon*, 2024, roč. 9, č. 1, s. 5 – 13. ISSN 2453-8507.
- TRIZULJAK, Samuel. 2025. *Hlinkova avantgarda? Vzostup a pád modernej kresťanskej kultúry na Slovensku, 1930 – 1948* [dizertačná práca]. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovej, 2025.

Poznámka autora

Táto štúdia bola podporená Grantovou agentúrou Univerzity Karlovej (projekt č. 199223) a tiež prostriedkami programu Cooperatio, vednej oblasti Dejiny, na pracovisku Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Pátkova 2137/5, Praha 8 – Libeň, 182 00.

.....

Samuel Trizuljak, M.St., M.A.
 Katedra historických věd
 Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze
 Pátkova 2137/5
 182 00 Praha 8
 Česká republika
 trizuljs@student.cuni.cz